مامۆستای بابەت: کامران جوهر عبدالله

قۆناغی چوارەم

کۆرسی یەکەم

بابەت: پلاندانانی کۆمەڵایەتی

(2025 – 2024)

پلاندانانی کۆمەڵایەتی (social planning)

ژمارە	بابەتەکان	لاپەڕە
1	**بەشی یەکەم / پلاندانان**	2
2	باسی یەکەم: چەمکی پلاندانان	2
3	باسی دووەم: گرنگییەکانی پلاندانان	4
4	باسی سێیەم: ئامانجەکانی پلاندانان	4
5	باسی چوارەم: جۆرەکانی پلاندانان	5
6	باسی پێنجەم: ئەو هۆکارانەی کە پلاندانان پێی کاریگەر دەبێت	7
7	**بەشی دووەم/ پلاندانانی کۆمەڵایەتی و ئەو چەمکانەی کە پەیوەندی نزیکیان هەیە**	7
8	باسی یەکەم: چەمکی پلاندانانی کۆمەڵایەتی	7
9	باسی دووەم: بوارەکانی پلاندانانی کۆمەڵایەتی	9
10	باسی سێیەم: ئامانجەکانی پلاندانانی کۆمەڵایەتی	10
11	باسی چوارەم: گرنگییەکانی پلاندانانی کۆمەڵایەتی	10
12	**بەشی سێیەم/ خەسڵەت و بنەما و قۆناغەکان و کێشەکانی پلاندانانی کۆمەڵایەتی**	10
13	باسی یەکەم: خەسڵەت و تایبەتمەندییەکانی پلاندانانی کۆمەڵایەتی	10
14	باسی دووەم: بنەماکانی پلاندانانی کۆمەڵایەتی	11
15	باسی سێیەم: قۆناغەکانی پلاندانانی کۆمەڵایەتی	15
16	باسی چوارەم/ کێشەکانی پلاندانانی کۆمەڵایەتی	19
17	**بەشی چوارەم/ شێوازەکان و ئاستەکانی پلاندانانی کۆمەڵایەتی**	20
18	باسی یەکەم: شێوازەکانی پلاندانانی کۆمەڵایەتی	20
19	باسی دووەم: ئاستەکانی پلاندانانی کۆمەڵایەتی	20
20	**بەشی پێنجەم/ ئامانجی پلاندانان لە خزمەتگوزاری کۆمەڵایەتیدا**	20
21	**پرسیارەکانی تایبەت بە بابەتی کۆرس**	22
22	**کۆتاي/ سەرچاوەکان**	22

بەشی یەکەم/ پلاندانان:

باسی یەکەم: چەمکی پلاندانان

- **پلاندانان لە ژیانی مرۆڤدا:**

پلاندانان لە ژیانی مرۆڤدا بریتیە لە کێشانی هێڵێکی پان بۆ بەدیهێنانی ئامانجەکان کە بریتیە لە قۆناغی بیرکردنەوە کە پێش هەموو کارێک دەردەکەوێت وە کۆتایی دێت بە بریاردان لە سەر ئەوەی کە پرۆسەکە چۆن ئەنجام دەدرێت؟ کەی ئەنجام دەدرێ؟ کێ ئەنجامی دەدات؟ مەبەست لە مەش دیاری کردنی سەرەتایەکە بۆ پرۆسەی رێکخستنی هێزی مادی و مرۆیی بەسەرپەرشتی کردن و چاودێری کردن.

یاخود بریتیە لە پرۆسەیەک کە هەڵدەستێت بە دیاری کردن و پێوانەکردنی گرفتەکان لە هەموو بوارەکانی ژیانی مرۆڤایەتی، بۆ تێگەیشتن لە هۆکاری دروست بونی وە دانانی ئامانج لە سەر بنەمای (توانا، پێداویستی، پرۆگرام) لە خزمەتگوزاری کۆمەڵایەتیدا.

- **چەمکی پلاندانان:**

توێژەران لە پێناسەکردنی چەمکەکاندا جیاوازن، هەریەکەیان بەپێی پسپۆرییەکەی، رەوتەکان، پاشخانە فیکری و ئایدۆلۆژییەکانی، و پەیوەندییەکانی دیکە، چ شارستانی، نەتەوەیی، ئایینی، یان تائیفی... هتد، بەو پێیەی ئەو ئەرکە بنەرەتیانەی کە مرۆڤ هەوڵدەدات پلاندانان بۆیان بەکاربهێنێت، تا رادەیەکی زۆر جۆری خاڵی دەستپێک یان بنەمایەک دیاری دەکات کە چەمکەکە پێناسە دەکات. لێرەدا جۆراوجۆری چەمکەکانی پەیوەست بە پلاندانان بە مانای جیاوازی نییە بەڵکو بە مانای گونجان دێت، بەڵام گۆشەی بینین جیاوازە بەهۆی ئەو هۆکارانەی کە باسکراون. .

(جۆن فریدمان) لە کتێبی پلاندانانی ناوچەییدا پێی وایە پلاندانان بریتییە لە پرۆسەی پێناسەکردن و تیشک خستنە سەر ئەو ئامانجە کۆمەڵایەتیانەی کە لە رێگەی رێکخستنەوە و رێکخستنی چالاکییە جۆراوجۆرەکانەوە لە بواری کاتی دیاریکراو و فەزایی دیاریکراودا بەدی دەهێنرێن.

(جۆن کلاوسۆن) پێی وایە ئەو جیاوازییانەی لە رووی ئابووری و کولتووری و سیاسییەوە لە نێوان ناوچە جیاوازەکاندا هەن، پێویستی بە پەنابردن بۆ پلاندانان هەیە بۆ ئەوەی چارەسەری پێویست بۆ ئەو جیاوازییانە بەدەست بهێنرێت و بەم شێوەیە دۆخێکی هاوسەنگی دروست بکات کە دەبێتە هۆی باشتربوونی ژیانی ئابووری و کۆمەڵایەتی.

سەبارەت بە (پیتەر هۆڵ)، ئەو پێی وایە پلاندانان بە واتای رێکخستنەوەی بەشەکانی یەک شت، و بە مانای هەبوونی توانای پێشبینیکردنی ئەو شتە چۆن دەبێت، کە دەبێت باشترین وێنەی مومکین بێت لەناو فەزایی تایبەت و بارودۆخی کات، هەروەها بەدیهێنانی ئەو دەستکەوتانەی کە لە قۆناغی داهاتوودا بەدەست دەهێنرێن. (پلاندانانی ناوچەیی).

ئابوریناسان پێیان وایە پلاندانان ئامرازێکی جەوهەرییە بۆ سەرکردایەتیکردن و گەیشتن بە گەشەی خێرای ئابووری لە وڵاتانی کەم پێشکەوتوو لە رێگەی زیادکردنی داهات و وەبەرهێنانەوە، ئەمەش لە ژیانی ئابووری دانیشتواندا رەنگ دەداتەوە بە مەبەستی بەرزکردنەوەی ئاستی ژیان. (موسا، دکتۆر خەمیس خەڵەف ١٩٩٠)

دکتۆر (سەعدی محمد صالح) پێی وایە پلاندانان واتە کۆمەڵێک کرداری تیۆری و کردەیی کە مرۆڤ بە ئیرادەیەکی هۆشیارانە لەسەر توخمەکانی ژینگە دەیکات، بە مەبەستی بەدەستهێنانی زۆرترین سوود لە رێگەی باشترین سوودوەرگرتن لە هەموو سەرچاوەکانی سامانی سروشتی و مرۆیی، لە پێناو هەلومەرجێکی باشتر و ژیانێکی باشتر بۆ مرۆڤەکان و کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی لە چوارچێوەی هەلومەرجی فەزایی و کاتی تایبەتدا.لە پێناو بەدیهێنانی

بەرژەوەندییە گشتیەکان لەسەر بنەمای دادپەروەری و یەکسانی و خۆشگوزەرانی کۆمەڵگە. (ئەلسەعد، سەعدی محمد صالح 1989)

ئێمە پێمان وایە پلاندانان بریتیە لە کۆمەڵێک بڕیار و کردار کە لەلایەن پسپۆڕانەوە دەدرێن و لەسەر ڕێچکەی بنەما تیۆرییە کارپێکراوەکان بۆ واقیعی دۆخەکە بە مەبەستی ڕێکخستن، گەشەپێدان یان گەشەپێدانی کەرتێکی دیاریکراو یان بە مەبەستی بەدەستهێنانی گەشەپێدانی هەمەلایەنە لە ڕێگەی وەبەرهێنانی گونجاوی سروشتی و سەرچاوەی ژینگەیی مرۆیی بە مەبەستی گەیشتن بە باشتربوونی دۆخی ئابووری و کۆمەڵایەتی، بەم شێوەیە بە خۆشگوزەرانی کۆمەڵگە دەگەین.

- **بۆ گەیشتن بە ئامانجی کۆمەڵایەتی و ئابووری یان ئامانجەکانی پلاندانان بۆ گواستنەوەی کۆمەڵگە لە دۆخی ئێستاوە بۆ دۆخێکی باشتر، ئەمانەی خوارەوە پێویستە:**

ڕێکار و بڕیارە پێویستەکان لە پرۆسەی پلان دانانی ڕێکوپێک ئەمانەن:

1- لێکۆڵینەوە لە واقیعی دۆخەکە (دۆخی هەبوو) لەڕێگەی ئامانجە جوگرافییەکانەوە، لەوانەش ئەو تایبەتمەندیانەی کە تایبەتمەندن بۆ ئەو وڵاتە یان ناوچەیە کە لێکۆڵینەوەی لەسەر کراوە، بەزۆری لێکۆڵینەوەکە واقیعی دۆخی سروشتی لەخۆدەگرێت، کە بریتییە لە لێکۆڵینەوە لە پێکهاتەی جیۆلۆجی، فۆرمەکانی ڕووکار، کەشوهەوا، خاک و سەرچاوەکانی ئاو و ڕووەکی سروشتی، پاشان لێکۆڵینەوە لە دانیشتووان و گەشەکردنی و پێکهاتەی دیمۆگرافی و دابەشبوونی جوگرافی، پاشان لێکۆڵینەوە لە لایەنی ئابووری لە هەموو کەرتەکانی کشتوکاڵی و پیشەسازی و خزمەتگوزارییەکانیدا. لە ڕێگەی ئەم توێژینەوەیەوە، توانا و بەربەستەکانی پلاندانان ئاشکرا دەبن.

2-لەبەر ڕۆشنایی لێکۆڵینەوە لە واقیعی دۆخەکە، ئەو ئامانجانەی کە دەبێ لە پرۆسەی پلاندانانەوە بەدی بهێنرێن دیاری دەکرێن، بەزۆری ئامانجی گشتی و ئامانجی تایبەت و ئامانجی کاتین و بەپێی توانا بەردەستەکان دیاری دەکرێن.

3- دانانی ئەو بەدیلانەی پێویستن بۆ گەیشتن بە ئامانجەکان، ئەم بەدیلانە ڕەنگە سێ یان زیاتر بن، بەڵام بڕیارە لە چوارچێوەی ئەو ڕەوتە گشتییەدا بن کە ئامانجەکان بەدەست دەهێنێت و بەم شێوەیەش بەپێی ستانداردە زانستییەکان کە لەلایەن پسپۆڕانەوە دیاری کراوە بۆ هەڵبژاردنی باشترین بەدیل تاقی بکرێتەوە.

4- هەڵبژاردنی باشترین ئەڵتەرناتیڤ کە بڕیارە بۆ سیستەمی ئابووری و سیاسی ئەو دەوڵەتە یان هەرێمە بگونجێت کە دەکەوێتە ژێر کاریگەری ئەو سیستەمە.

5- گرتنەبەری باشترین بەدیل، بۆ ئەم مەبەستە لێرەدا دەبێت ئەم ڕێوشوێنانە بگیرێتەبەر:

أ- دیاریکردنی بەرپرسیارێتی کارگێڕی پێویست بۆ جێبەجێکردن، ئەم بەرپرسیارێتیانە بە هۆشیارانە و دادپەروەرانە وەردەگیرێن بۆ بەڕێوەبردنی ئەو پرۆژەیەی کە پێیان سپێردراوە.

ب- تەرخانکردنی پارەی پێویست بۆ جێبەجێکردنی پرۆژەکان.

ت- دیاریکردنی خشتەی کاتی جێبەجێکردنی ئەم پرۆژانە.

6- جێبەجێکردنی ڕاستەوخۆی پلانەکە لە واقیعدا بەپێی بەرنامەی تایبەت بە بەکارهێنان، بە لەبەرچاوگرتنی ئەولەویەتەکان لە جێبەجێکردندا وەک ئەوەی توانا تەکنیکییەکان ڕێگەی پێدەدەن، بە مەرجێک کارەکە بە شێوەیەک سەریەک نەکەوێت کە کاریگەری لەسەر ڕەوتی گشتی پلانەکە هەبێت، بە ڕەچاوکردنی بەرنامەی کات.

7- تاقیکردنەوەی قۆناغی پلانی جێبەجێکراو، دیاریکردنی ڕێژەی تەواوبوون و بەپێی خشتەی کاتی، لەڕێگەی ئەم ڕێکارانەوە دڵنیایی بەدەست دێت کە پلانەکە بەشێوەیەکی دروست جێبەجێ دەکرێت، جگە لە پابەندبوون بە خشتەی کاتی دیاریکراو، بەجۆرێک هەر قۆناغێک و پەیوەندییەکەی بۆ قۆناغی داهاتوو هەڵدەسەنگێندرێت.

باسی دووەم: گرنگییەکانی پلاندانان:

گرنگییەکانی پلاندانان بەم شێوەیە ڕوون دەبێتەوە:

1- پلاندانان بەسوودە لە پێناسەکردن و ڕوونکردنەوەی ئامانجە گشتی و تایبەتەکان، بەمەبەستی پێدانی تێگەیشتنێکی ڕوون بە دامەزراوە و ئاسانکارییە جیاوازەکان لە ئامانجەکان و دیاریکردنی داتاو زانیارییەکانی کارەکانیان بەمەبەستی گەیشتنیان بە بێ ئاڵۆزی.

2- دەتوانرێت سوودی لێ وەربگیرێت بە گەشەپێدانی میتۆدێکی زانستی بۆ بەکارهێنانی سەرچاوە ماددی و مرۆییەکانی بەردەست و ئاراستەکردنیان بە ئاراستەیەکی دروست.

3- کات و ماندووبوون پاشەکەوت دەکات و ڕۆڵی هەر ئامرازێک بۆ جێبەجێکردنی ئامانجەکە بە شێوەیەکی بەرنامە بۆ داڕێژراو و بە سنووردارکردنی کات دیاری دەکات بۆ دیاریکردنی ئامانجە خوازراوەکان.

4- کۆکردنەوە و هەماهەنگی هەوڵ و وزە لە هەموو ئاستەکاندا، بەمەش پێشوەختە گرنگی ئەو ئەرکانە بزانرێت کە پێویستە لە چوارچێوەی ئەم پرۆسەیەدا بە ئەنجام بگات.

5- سوود وەرگرتن لە دەستکەوتەکانی پێشوو بۆ داڕشتنی پلانەکانی داهاتوو هەر لەبەر ئەمەشە پرۆسەیەکی بەردەوامە کە زانیاری لە کارەکانی پێشوویدا وەردەگرێت و چۆنیەتی سوودمەندبوون لێی لە داڕشتنی پلانەکانی دواتردا.

باسی سێیەم: ئامانجەکانی پلاندانان

- **لە وڵاتانی پێشکەوتوودا:**

- یارمەتیدەرە بۆ دوو هێندەکردنی داهات.
- نەهێشتنی بێکاری.
- چارەسەرکردنی کێشەکانی پەیوەست بە پرۆسەکانی گەشەپێدانی بەردەوام.
- تێرکردنی پێداویستییە ماددی و دەروونییەکانی تاکەکان.
- باشترکردنی بەردەوامی بەرهەمهێنان و ئامرازەکانی.
- پێشکەشکردن و باشترکردنی خزمەتگوزارییەکان.
- گەشەپێدانی بەردەوام لەگەڵ زیادبوونی ژمارەی دانیشتووان.

- **لە وڵاتانی تازەپێگەیشتودا: جگە لەوانەی سەرەوە:**

- گرنگیدان بە پیشەسازی و هەنگاونان بەرەو پیشەسازیی لە هەمان کاتدا کەمتەرخەمی نەکردن لە کشتوکاڵ و گەشەپێدانی.
- بەرزبوونەوەی ئاستی داهات بۆ چینە کەم داهاتەکان.
- کرانەوەی ئابووری و زیادکردنی پاشەکەوت و وەبەرهێنان.
- بەرزکردنەوەی ئاستی خزمەتگوزارییەکان و باشترکردنی.

باسی چوارەم: جۆرەکانی پلاندانان

- **پلان دانا بە پێی بوارەکان:**

أ- پلانی سروشتی

ب- پلانی ئابووری

ت- پلانی کۆمەڵایەتی

پ- پلانی ڕۆشنبیری

- **پلان دانان بە پێی ماوە:**

أ- پلانی کورتخایەن (لە 6 ساڵ کەمترە).

ب- پلانی مام ناوەند (لە 6 ساڵ بۆ 10 ساڵە).

ت- پلانی درێژخایەن (لە 10 ساڵ زیاترە).

ئەمانەی خوارەوە ئەو جۆرە پلانانەن کە لە وڵاتێکدا بە پلەی جیاواز بوونیان هەیە، گرنگترینیان بریتین لە:

- **پلاندانانی کۆمەڵگەیی:**

ئەم جۆرە لە پلاندانان هاوواتای چەمکی پلاندانانی هەمەلایەنەیە، کە پەیوەندی بە هەموو لایەنە ماددی و مەعنەوییەکانی کۆمەڵگەوە هەیە بۆ دڵنیابوون لە گواستنەوەی کۆمەڵگە لە قۆناغێکی دیاریکراودا لە ئاستێکی دواکەوتووەوە بۆ ئاستێکی باشتر.

پلاندانانی گشتگیر بریتییە لە پلاندانان، بۆ گەشەپێدانی ئابووری لەگەڵ سێ کەرتەکەی (پیشەسازی، کشتوکاڵ، و بازرگانی)، بۆ گەشەپێدانی کۆمەڵایەتی لەگەڵ پێنج کەرتەکەی (پەروەردە، تەندروستی، نیشتەجێبوون، خزمەتگوزارییە گشتیەکان، خزمەتگوزارییە کۆمەڵایەتییەکان) تێکەڵ دەکات.

لەسەرەتادا بەکارهێنانی چەمکی گەشەپێدانی ئابووری باو بوو، بەتایبەتی لە سەرەتای پەنجاکانی سەدەی ڕابردوو و دوای جەنگی جیهانی دووەم (1939-1945) ئابوریناس و کۆمەڵناسەکان دەستیان کرد بە دابەشکردنی وڵاتان لەڕووی پێکهاتەی ئابووری و لەڕووی ئاستی ژیانی کۆمەڵایەتی و گوزەرانیان بۆ وڵاتانی دواکەوتوو یان کەم گەشەسەندوو و وڵاتان لەپێناو پێشکەوتن یان گەشەکردن، وڵاتانی تازە گەشەسەندوو و ئەوانی دیکەی پێشکەوتوو. لە دوای ساڵی 1960 گەشەپێدان خەمی سەرەکی بوو لە هەموو وڵاتانی جیهان و لە نەتەوە یەکگرتووەکان و دەستە جۆراوجۆرەکان، کە تێیدا گەشەپێدانیان کردە دوو بەش:

1- گەشەپێدانی ئابووری: ئامانجی گەشەپێدانی بەرهەمهێنان و زیادکردنی داهاتی نیشتمانی و تاکەکەسی، واتە زیادکردنی سامان.

2- گەشەپێدانی کۆمەڵایەتی: ئامانجی بەرزکردنەوەی ئاستی ژیانی کۆمەڵایەتییە لەڕووی تەندروستی، پەروەردە، و خزمەتگوزاری بە هەموو جۆرەکانیەوە.

ڕۆڵی پلاندانان لە گەشەپێدان:

ڕۆڵی پلاندانان لە گەشەپێداندا دەتوانرێت بە پێداچوونەوە بە چەمکە بنەڕەتییەکانی پلاندانان بە گشتی و پلاندانانی ناوچەیی بە تایبەتی دەستنیشان بکرێت، بەو پێیەی پرۆسەی گەشەپێدانی مۆدێرن ڕاستەوخۆ پشت بە پلاندانان دەبەستێت لە هەموو ئاستە ناوخۆیی و ناوچەیی و هەمەلایەنەکانیدا.

بەڵام دواتر ڕوون بووەوە کە ئەستەمە پلاندانان بۆ گەشەپێدانی ئابووری بەبێ پلاندانان بۆ گەشەپێدانی کۆمەڵایەتی سەرکەوتوو بێت، چونکە هەریەکەیان مەرجێکە بۆ گەیشتن بەویتر و بەم شێوەیە پلاندانان بۆ گەشەپێدانی ئابووری لەگەڵ گەشەپێدانی کۆمەڵایەتیدا تێکەڵاو بووە. وەبەرهێنان لە لایەنە ئابوورییەکان، کە بە سەرمایەداری و ڕێگاکانی نوێنەرایەتی دەکرێن، دەبێت لەگەڵ وەبەرهێنان لە لایەنە کۆمەڵایەتییەکانی وەک خوێندەواری، دەرفەتی پەروەردەیی، چاودێری تەندروستی و کۆمەڵایەتی و هیتر تێکەڵ بکرێت.

لەڕاستیدا گەشەپێدانی ئابووری جگە لە ئەرکە ئابوورییەکەی، ئەرکێکی دیکەی کۆمەڵایەتی ئەنجام دەدات، وەک چۆن لە درێژخایەندا خۆشگوزەرانی مرۆڤ و بەرزکردنەوەی ئاستی بژێوی بە ئامانج دەگرێت. گەشەپێدانی کۆمەڵایەتی جگە لە ئەرکە بنەڕەتییەکەی، ئەرکێکی دیکەی ئابووری ئەنجام دەدات، ئەویش ئامانجی ئەوەیە، لە درێژخایەندا، زۆرترین وەبەرهێنان لە بەهرە و تواناکانی مرۆڤ لە کۆمەڵگەدا بەدەستبهێنێت.

لێرەدا پلاندانانی کۆمەڵگەیی، یان پلاندانانی هەمەلایەنە بۆ وڵاتانی تازەپێگەیشتوو گرنگە، بەتایبەتی ئەو وڵاتانەی کە پێشکەوتنی مەعنەویان بە بەراورد بە پێشکەوتنی ماددی بەڕوونی پێوەدیارە، لەکاتێکدا کۆمەڵگە پێشکەوتووەکانی پیشەسازی کەمتر ئارەزووی پلاندانانی کۆمەڵگەیان هەیە، چونکە ئەم قۆناغەیان تێپەڕاندووە، هەربۆیە پلاندانان پێویستە لە قۆناغەکانی بوونیادنان یان ئەو ماوەیەی کە کۆمەڵگە لە قۆناغێکی شارستانی دواکەوتووەوە دەگۆڕێت بۆ قۆناغێکی شارستانی پێشکەوتوو، وەک لە وڵاتانی تازەپێگەیشتودا.

پلاندانان زۆر جۆری هەیە، بەڵام گرنگترینیان پلاندانانی ئابووری و کۆمەڵایەتییە. پلاندانانی ئابووری کە ئامانجی گەیشتن بە ئامانجە ئابوورییەکانە، کە نوێنەرایەتی دەکرێت لە گەیشتن بە هەندێک ڕێژەی گەشەکردن یان گۆڕینی پێکهاتەی ئابووری بە زیادکردنی بەرهەمهێنانی کاڵا بۆ کەرتەکانی کشتوکاڵ و کارەبا و بیناسازی یان زیادکردنی بەرهەمهێنانی خزمەتگوزارییەکان کە پەیوەندییەکی نزیکیان بە زیادکردنی بەرهەمهێنانی کاڵاکانەوە هەیە، جگە لەوەی دروستکردنی بنەمایەکی ماددی بۆ پیشەسازی یەکێکە لە ئامانجەکانی پلاندانانی ئابووری.

لەکاتێکدا پلاندانانی کۆمەڵایەتی ئامانجی گەیشتن بە ئامانجە کۆمەڵایەتییەکانە، واتە گەشەپێدانی خزمەتگوزارییەکانی پەروەردە، تەندروستی، ڕۆشنبیری، کات بەسەربردن و گەشتیاری، هەروەها لێکۆڵینەوە لە کاریگەرییە کۆمەڵایەتییەکانی پلانی ئابووری. ئامانجی زیادکردنی خۆشگوزەرانی کۆمەڵایەتییە.

- **پلاندانانی کۆمەڵایەتی:**

ئەم جۆرە لە پلاندانان لە بابەتەکانی پەیوەست بە سیستەمی کۆمەڵایەتی دەکۆڵێتەوە و هەوڵ دەدات بۆ باشترکردنی بارودۆخەکانی پەیوەست بە تەندروستی و بڵاوکردنەوەی دەرمانی چارەسەری و خۆپارێزی بۆ نەهێشتنی مردنی سەرەتایی منداڵان، هەروەها گرنگی بە کاروبارەکانی نیشتەجێبوون و پاکوخاوێنی گشتی و بەرزکردنەوەی ئاستی پەروەردەیی و هونەری و جوانکاری و بەرەنگاربوونەوەی لادانەکان و مەیلی تاوانکاری دەدات، جگە لە گرنگیدان بە نەهێشتنی خووی زیانبەخش و هەوڵدان بۆ چاندنی داب و نەریت و بارودۆخی نوێ، هەروەها باشترکردنی داب و نەریتە هەبووەکان لە کۆمەڵگەدا لە هەمان کاتدا پاراستنی دامەزراوە خۆشگوزەرانییەکان (الترفيهية) وەک یانەکان و گۆڕەپانەکان و کەمپەکانە.

باسی پێنجەم: ئەوهۆکارانەی پلان دانا پێی کاریگەر دەبێت:

1. **هۆکاری سروشتی**
2. **هۆکاری سیاسی**
3. **هۆکاری ئابووری**
4. **هۆکاری کۆمەڵایەتی**
5. **هۆکاری ئایینی**
6. **هۆکاری ڕۆشنبیری و کولتووری**

بەشی دووەم/ پلاندانانی کۆمەڵایەتی و ئەو چەمکانەی کە پەیوەندی نزیکیان هەیە:

باسی یەکەم: چەمکی پلاندانانی کۆمەڵایەتی

ئەگەر چاوێک لە مێژووی پلاندانانی کۆمەڵایەتیدا بخشێنینەوە دەتوانین بڵێین کە بە سێ قۆناغدا تێپەڕیوە، کە دەکرێت بەم شێوەیە کورتی بکەینەوە:

1. **لە ئەنجامی ئەو کێشە کۆمەڵایەتیانەی کە لە سەردەمی شۆڕشی پیشەسازی لە ئەوروپای ڕۆژئاوا ڕوویاندا (ئەویش بریتییە لە بڵاوبوونەوە و بە میکانیزەکردن یان بە ئامێرکردنی کاری دەستی. لە ماوەی سەدەی هەژدەهەمدا کە وڵاتانی ئەوروپای ڕۆژئاوا شاهیدی بوون. بە هەمەچەشنبوونی توێژینەوە و تاقیکردنەوەکان بۆ ئەوەی لقە جیاوازەکانی زانست لەخۆ بگرێت و ببێتە هۆی داهێنان و دۆزینەوە گرنگەکان کە هۆکاری ڕاستەوخۆی شۆڕشی پیشەسازی بوون لە ماوەی سەدەی نۆزدەهەمدا، کە شۆڕشێک بوو کاریگەری قووڵی لەسەر ژیانی ئابووری و کۆمەڵایەتی و سیاسی هەبووە، جا لە ئەوروپا بێت یان لە دەرەوەی، ئەویش وەک زیادبوونی ژمارەی دانیشتووان، کارکردنی منداڵان، زیادبوونی تاوانکاری و تاوانەکان و هتد، لێرەدا گرنگی پلاندانانی کۆمەڵایەتی وەک ڕێگەچارەیەک بۆ دوورکەوتنەوە لەو دەرئەنجامە کۆمەڵایەتییە خراپانەی کە دروست دەبن دەرکەوت.**
2. **پاشان گرنگیدان بە پلاندانانی کۆمەڵایەتی بەردەوام بوو، بەتایبەتی لەسەر کۆمەڵگە تازە گەشەسەندووەکان لەبری کۆمەڵگە پێشکەوتووەکان، بەتایبەتی لەسەر نەریتە دواکەوتووەکان، بۆیە پلاندانان وەک هەوڵێک بۆ لابردنی ئاستەنگەکانی ڕێڕەوی گەشەسەندن دادەنرا.**
3. **لە ئێستادا گرنگیدان بۆ پلاندانانی کۆمەڵایەتی زیادی کردووە، چونکە نوێنەرایەتی پێویستییەکانی ژیانی کۆمەڵایەتی دەکات، هەروەها ئەم قۆناغە بە درێژکراوەی قۆناغی دووەم هەژمار دەکرێت، چونکە بەربەستە کۆمەڵایەتییەکان چارەسەر دەکات، کە لە قۆناغی ڕابردوودا هەبوون، بە مەبەستی گرنگیدان بە پێداویستییەکانی گەشەپێدانی ئابووری و کۆمەڵایەتی لە ئێستا و داهاتوودا.**

بەشێوەیەکی گشتی پلاندانانی کۆمەڵایەتی وەڵامی ئەم پرسیارانەی خوارەوە دەداتەوە، پێویستە چی بکرێت ؟چۆن بکرێت؟ پێویستە چی ئامادەبرێت؟ کەی دەست بە ئەنجامدانی بکرێت؟

پلاندانانی کۆمەڵایەتی پرۆسەیەکی هونەری مەبەستدارە کە لەلایەن کەسێکی شارەزا یان پسپۆڕ و نوێنەری کۆمەڵگەوە ئەنجام دەدرێت بۆ گەیشتن بەو ئامانجە خوازراوانەی کە کۆمەڵگە هەوڵی بەدەستهێنانی دەدات، لە هەموو بوارەکان و لە هەموو ئاستەکاندا لە ژێر ڕۆشنایی توانا و سەرچاوە بەردەستەکان و لە ماوەی دیاریکراوی گونجاودا.

بۆ شیکردنەوەی ئەم پێناسەیە.

1. پلاندانانی کۆمەڵایەتی پرۆسەیەکە: پرۆسەیەکی جوڵا و گۆڕاوە بەپێی ئەو قۆناغە کاتییەی کە پلانی بۆ دانراوە، بەپێی سوودمەندان و سیستەمەکە و بارودۆخی گشتی کۆمەڵایەتی و سیاسی وڵات. بۆ ئەوەی بەڕێکوپێکی جێبەجێ بکرێت، دەبێت بگۆڕدرێت بۆ پلان لە بوارە جیاوازەکاندا، واتا بەرنامە و پڕۆژەیەک کە بتوانرێت لەسەر زەوی جێبەجێ بکرێت.

*ئامانجی سەرەکی پلاندانان بەرزکردنەوەی جۆرایەتی ژیانی هاووڵاتیانە لە بواری تەندروستی و پەروەردە و لە لایەنە جیاجیاکانی ژیاندا.

* ئیتر مەسەلەکە ئەوە نییە کە بۆچی پلان دادەنێیت یان پلان بۆ کێ دادەنێیت، بەڵکو مەسەلەکە ئەوەیە کە چۆن پلان دادەنێیت.

2. هونەری پلاندانان: واتا پلاندانان بناغە و پرەنسیپ و قۆناغ و پرۆسە و ئاستی هەیە، هەروەها جۆر و دەستەی هەیە، هەروەها یەکێکە لە زانستە کۆمەڵایەتیەکان ئەمە مانای ئەوەیە کە زانستێکی هونەرییە و خاوەنی پرەنسیپ و هونەری تایبەتە بەخۆی هەیە، هەروەها پرۆسەیەکی هونەری بە مەبەستەدارە، واتا پلاندانان بە شێوەیەکی ئۆتۆماتیکی یان بە شێوەیەکی هەڕەمەکی ڕوونادات، بەڵکو بۆ بە مەبەستێکی دیاریکراو ئەنجام دەدرێت و بۆ ئەوەی شتێکی تایبەت ڕوویدات.

(تێبینی) پلاندانان و گەشەپێدان دوو ڕووی یەک دراون، ئەگەر پلاندانان بۆ گەیشتن بە گەشەپێدان بێت، ئەوا گەشەپێدانیش ڕێگە خۆشکەرە بۆ گەیشتن بە ئامانجەکانی پلانەکە.

3. لەلایەن کەسانی شارەزا و پسپۆڕی تایبەتمەندەوە ئەنجام دەدرێت:

• شارەزا: ئەو کەسانەی لە ڕێگەی کارەکانیانەوە زانیاری و ئەزموون و لێهاتووییان بەدەستهێناوە بۆ ئەوەی یارمەتیان بدەن لە پرۆسەی پلاندانان.

• پسپۆڕان: ئەوانەی بڕوانامەی ماستەر یان دکتۆرایان هەیە و توێژینەوەی زانستی پێشکەوتوویان لە بوارێکی دیاریکراودا ئەنجامداوە.

4. نوێنەرانی کۆمەڵگە: ئەوان سەرکردەی جەماوەری و جێبەجێکارن، وەک ئەندامانی ئەنجوومەنی گەل.

نوێنەری کۆمەڵگە ئەو کەسانەن کە زۆرترین ئاگاداری پێداویستی و کێشەکانی کۆمەڵگەکانیانن.

5. بۆ گەیشتن بە ئامانجە خوازراوەکان: واتا هێنانەدی گۆڕانکاری لە کۆمەڵگەدا بۆ باشترکردنی جۆرایەتی ژیانی هاووڵاتیان و تێرکردنی زۆرترین پێداویستی و چارەسەرکردنی کێشەکان.

ئەو چەمکانەی کە پەیوەندی نزیکیان بە پلاندانانی کۆمەڵایەتییەوە هەیە:

1. چەمکی لێهاتوویی.
2. چەمکی سەرچاوە و تواناکان
3. چەمکی ئامێرەکانی پلاندانان.
4. هەڵسەنگاندنی پێداویستییەکان.
5. دانانی ئەولەویەتەکان.

1. **لێهاتوویی:** توانای کەسێکە کە ئەرکێک یان کارێک بە باشی یان بەشێوەیەکی جیاوازی ئەنجام بدات، بە مەرجێک ئەم کەسە خاوەنی زانست و لێهاتوویی و ئەزموونی تیۆری شیاو بێت، هەروەها ئەو توانایانەی هەبێت کە بتوانێت ئەم لێهاتووییە پیشان بدات.
2. **سەرچاوە و تواناکان:** هەموو ئەو سەرچاوە ماددیی و مرۆیی و ڕێکخراوەییەکانن کە بەردەستن یان دەتوانرێت بخرێنە بەردەست بۆ وەبەرهێنان لە پلانێک یان بوارێک لە بوارەکاندا.
3. **ئامێرەکانی پلاندانان:** بریتییە لە دامەزراوەکان یان ڕێکخراوەکان یان ئۆرگانانەن کە لە کۆمەڵگەدا پلانیان پێ سپێردراوە کە لەگەڵ پێداویستی و کێشەکانی دانیشتوانی کۆمەڵگەکەدا بگونجێت، جا ئامانجی پلانەکە یەکەی بەرهەمهێنان بێت یان کۆمەڵگەی ناوخۆیی (خۆجێیی) بێت یان کۆمەڵگەی ناوچەیی (هەرێمی) بێت، بەمەرجێک ئەم دامەزراوانە شایستەی پرۆسەی پلاندانان بن.
4. **هەڵسەنگاندنی پێداویستییەکان:** دیاریکردنی ئەو پێداویستیانەی کە دەبێت بۆ دانیشتوانی کۆمەڵگە دابین بکرێن، جا پێداویستییە سەرەتاییەکان بن یان پێداویستییە لاوەکییەکان (پێویستی هەستکردن بە ئازادی، خوێندن، هەلی کار). هەڵسەنگاندنی پێداویستییەکان هەمیشە پەیوەستە بە دانانی ئەولەویەتەکانەوە.
5. **دانانی ئەولەویەتەکان:** هەڵبژاردنی ئەو خزمەتگوزارییە یان ئەو پرۆژەیە کە لەپێشینەیە بۆ کۆمەڵگە.

بۆ نموونە: دەوڵەت بودجەیەکی سنوورداری هەیە و کۆمەڵگە پێویستی بە نەخۆشخانە و پارکێکی کات بەسەربردن هەیە، بۆیە دەست دەکات بە دروستکردنی نەخۆشخانەکە.

باسی دووەم: بوارەکانی پلاندانانی کۆمەڵایەتی

گرنگترین ئەو بابەت و بوارانەی کە پلانی کۆمەڵایەتی گرنگی پێدەدات بریتین لە:

1. پەروەردە.
2. تەندروستی.
3. خانووبەرە.
4. خزمەتگوزارییە گشتیەکان - کە بە ئاو، کارەبا، گواستنەوە، تەلەفۆن، و خزمەتگوزارییەکانی کات بەسەربردنی وەک (پارک، یانەکان، سینەماکان، و شانۆکان).
5. خزمەتگوزارییە کۆمەڵایەتییەکان - وەک دامەزراوەکانی چاودێری کۆمەڵایەتی، خزمەتگوزارییە ئایینی و کات بەسەربردنەکان کە پەیوەندییان بە منداڵان و گەنجان و بەساڵاچووان و ژنان و ئەوانی دیکەوە هەیە.

باسی سێیەم: ئامانجەکانی پلاندانانی کۆمەڵایەتی

بەشێوەیەکی گشتی پلاندانانی کۆمەڵایەتی کۆمەڵێک ئامانجی گشتی و بنەڕەتی هەیە.

ئامانجە گشتییەکانی پلاندانانی کۆمەڵایەتی بریتیین لە:

1. گەیشتن بە ستراتیژی درێژخایەن.
2. گەیشتن بە ئامانجە تاکتیکییە کورتخایەنەکان.

ئامانجە بنەڕەتییەکانی پلاندانانی کۆمەڵایەتی برتیین لە:

1. بەرزکردنەوەی ئاستی ئەو خزمەتگوزارییە کۆمەڵایەتیانەی کە پێشکەش بە هاووڵاتیان دەکرێت، وەک پەروەردە، تەندروستی، و نیشتەجێبوون.
2. ڕووبەڕووبوونەوەی ئەو کێشانەی کە ڕێگری لە گەیشتن بە ئامانجەکانی کۆمەڵگە دەکەن.
3. هەماهەنگی هەوڵە حکومی و ناحکومییەکان.
4. دڵنیایی دەدات لە جێبەجێکردنی بەرنامە و پڕۆژەکان.
5. دروستکردنی گۆڕانکاریی بوونیادی و پیشەیی لە پێکهاتەی کۆمەڵایەتیدا بۆ گەیشتن بە ئامانجەکانی کۆمەڵگە.
6. زیادکردنی لێهاتوویی و کاریگەری ئامێر و دامەزراوە هەنووکەییەکان لە کۆمەڵگەدا.

باسی چوارەم: گرنگییەکانی پلاندانانی کۆمەڵایەتی:

گرنگییەکانی پلاندانانی کۆمەڵایەتی خۆی لەم خاڵانەی خوارەوەدا دەبینێتەوە:

1. بەکارهێنانی پلان لە داڕشتنی سیاسەتی کۆمەڵایەتی بۆ کۆمەڵگە.
2. پلاندانان بۆ وەبەرهێنان لە هەموو سامانە ماددی و مرۆییەکانی کۆمەڵگەی.
3. پلاندانان بۆ بەدەستهێنانی هاوسەنگی لە نێوان پێداویستییەکانی کۆمەڵگە و تواناکانیدا.
4. داڕشتنی پلان و بەرنامەی پێویست بۆ خۆپارێزی و چاکسازی بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی کێشەکان.

بەشی سێیەم/ خەسڵەت و بنەما و قۆناغ و کێشەکانی پلاندانانی کۆمەڵایەتی:

باسی یەکەم: خەسڵەت و تایبەتمەندییەکانی پلاندانانی کۆمەڵایەتی

گرنگترین تایبەتمەندیەکانی پلاندانانی کۆمەڵایەتی:

- پلاندانان تیشک دەخاتە سەر میتۆد و ڕێبازی زانستی لە کارەکانیدا بۆ گەیشتن بە ئامانجەکانی لەڕێگەی پرۆسەکانی: بیرکردنەوە، بیرهێنانەوە، پەیوەندیکردن، پێشبینیکردن.
- پلاندانان نوێنەرایەتی دیاردەی ئارەزوو و ئامانج دەکات بۆ گەیشتن بە ئامانجە گرنگەکان و ئەمەش پێویستی بە دەستێوەردانی تاک هەیە لە پرۆسەی پلاندانان و هەر بۆیە پلاندانان ئیرادە و خواستێکی مرۆڤە بۆ گۆڕانکاری.
- پلاندانان لەسەر بنەمایەکی تیۆری زانستی ڕێککەوتوو، کە دەنووسرێت و تۆمار دەکرێت، و هەم زانیاری و هەم بنەمایەکی پراکتیکی و کارپێکراو لەخۆدەگرێت، کە بەپێی ئایدۆلۆژیای هەر کۆمەڵگەیەک دەگۆڕێت و کاریگەرییەکانی لە ئەرزی واقعدا هەستی پێدەکرێت.
- پلاندانان بە پرۆسەیەک دادەنرێت: واتا لەسەر بنەمای قۆناغ و هەنگاوە زانستییەکان، ڕێکخراو و بەیەکەوە گرێدراون، هەروەها "قۆناغەکانی پلاندانان" لەخۆدەگرێت بۆ هێنانەدی گەشەپێدانی کۆمەڵگە.

• پلاندانان تایبەتمەندی بەدواداچوون و پەیوەندیکردن وەردەگرێت، واتا پلانی دووەم لە کۆتایی پلانی یەکەمدا دەردەچێت و هتد، و بەردەوام دەبێت لە مانەوە لە کۆمەڵگەدا، تا پلاندانان دەبێتە بەشێک لە پەیکەری کۆمەڵگە.

• پلاندانان پەیوەندی بە واقیعەوە هەیە، واتا پلانەکە لە بارودۆخی کۆمەڵگەوە سەرچاوە دەگرێت.

• پلاندانان ئاراستەی گەیشتن بە گۆڕانکارییە پێکهاتەیی و کارایییەکانە بۆ پاراستنی مانەوە و گەشەی کۆمەڵگە، کە دەبێتە هۆی چێژوەرگرتنی کۆمەڵایەتی و ئابووری.

• پلاندانان تایبەتمەندی هاوکێشەیەک وەردەگرێت، بەو پێیەی سێ لایەنی بنەڕەتی پلانەکە یەکسان دەکات: ئامانج و پێناسەکردن لە ژێر ڕۆشنایی پێداویستییەکانی کۆمەڵگەدا، کە بە توانا ماددییەکان و سەرچاوە سروشتییەکان و سەرمایە نوێنەرایەتی دەکرێن، هەروەها توانا توانا مرۆییەکان، کە هێزی کاری پسپۆڕییە جۆراوجۆرە پێویستەکان لەخۆدەگرێت، و توانا ڕێکخراوەییەکان، کە ڕێسا و یاساکانی هەماهەنگی کار لەخۆدەگرن.

• پلاندانان جەخت لەسەر ئەو ڕەچاوکردنانە دەکاتەوە کە مەرجەکانی سەرکەوتنی لەخۆدەگرێت، کە بریتین لە گەیشتن بە ئامانجەکان بە پلەیەکی بەرزی لێهاتوویی، بە کەمترین سەرچاوەی ماددی و مرۆیی و ڕێکخراوەیی و لە کەمترین کاتدا.

• پلاندانان تایبەتمەندی چاودێریکردنی داهاتووی هەیە، واتا پشت بە بەکارهێنانی زانستی دەبەستێت لە توێژینەوە لە ڕابردوو و ئێستای کۆمەڵگە، هەروەها پلاندانان بۆ گەیشتن بە ئامانجەکان لە داهاتوودا. بەم شێوەیە پرۆسەی پلاندانان قۆناغی کاتیی کۆمەڵگە دەبەستێتەوە بە کۆکردنەوەی ڕابردووی کۆمەڵگە و گەشەپێدانی پلانەکە و توێژینەوەی لە ژێر ڕۆشنایی ئێستا و گەیشتن بە ئامانجەکان لە داهاتوودا.

• پلاندانان پرۆسەیەکی مرۆییە، واتا شێوازی پلاندانانی زانستی پرۆسەکانی توێژینەوە و بەڕێوەبردن و هەماهەنگی و ڕێکخستن لەخۆدەگرێت تاک ئەو کەسەیە کە ئەم پرۆسانە ئەنجام دەدات بۆ گەیشتن بە ئامانجەکانی. تاک ئەو کەسەیە کە پلان دادەڕێژێت و جێبەجێ دەکات، بارگرانییەکانی بەرهەمهێنانی ماددی و کۆمەڵایەتی هەڵدەگرێت و بەدواداچوون بۆ پرۆسەکانی جێبەجێکردن دەکات و دواتر هەڵسەنگاندن بۆ ئەو ئەنجامانە دەکات کە پێی دەگات.

بنەماکانی پلاندانانی کۆمەڵایەتی:

1. واقعی بوون.
2. گشتگیری.
3. یەکگرتوویی.
4. هەماهەنگی.
5. نەرم و نیانی.
6. پابەندی.
7. ناوەندەگەرایی.
8. بەردەوامی.

گرنگترینی ئەم بنەمایانە بریتین لە:

1-**واقعی بوون واتا توانای جێبەجێکردنی هەبێت:** پلاندانانی واقیعی واتە داڕشتنی پلان لەسەر بنەما زانستییەکان، بەجۆرێک کاربکەن بۆ لێکۆڵینەوە لە گونجان لەگەڵ تواناکانی بەردەستی کۆمەڵگە، دەستنیشانکردنی پێداویستییە ڕاستەقینەکانی هاووڵاتیان، پاشان کاربکەن بۆ بەدەستهێنانی باشترین بژاردە لەنێوان سەرچاوە و پێداویستییەکان بەپێی پێوەرە زانستییە وردەکان. پلاندانانی کۆمەڵایەتی واقیعی پێویستی بە دوو لایەن هەیە بۆ هەڵسەنگاندنی سەرچاوە و پێداویستییە جێگیری و جوڵاوەکان:

هەڵسەنگاندنی جێگیر و هەڵسەنگاندنی جوڵاو

هەڵسەنگاندن جێگیری: بریتییە لە پشتڕاستکردنەوەی دۆخی ئێستای کۆمەڵگە لەڕووی ژمارەی دانیشتووان و دابەشبوونی جوگرافییان و پێکهاتەکەیان لەڕووی تەمەن و ڕەگەز و لەدایکبوون و مردن و سەرچاوەی سامانەوە. هەروەها جۆرەکانی چالاکیی وەک بەرهەمهێنان و بەکاربردن، پاشەکەوتکردن، وەبەرهێنان، دامەزراندن و بێکاری، کەمئەندامی و نەخۆشی، خزمەتگوزارییە کۆمەڵایەتییەکان، سیستەمی پەروەردە و ڕێنماییکردن، ڕابواردن و کات بەسەربردن، و کولتوور و بیرکردنەوە.

سەبارەت بە هەڵسەنگاندنی جوڵاوی: بریتییە لە ڕوونکردنەوەی کارلێک و پەیوەندی و سەریەککەوتنی نێوان ئەم کەرتە جیاوازانە، هەروەها ڕوونکردنەوەی هۆکارە کاریگەرەکانی ئەم پەیوەندییانە و ڕەوتەکانی گەشەکردنیان و ئەمەش بە ئەنجامدانی توێژینەوەی واقیعی بەدی دێت، بەهەڵوەستە کردن لەسەر سەرچاوە و پێداویستییە ڕاستەقینەکانی تاکەکان.

پلاندانانی کۆمەڵایەتی لە وڵاتانی تازەپێگەیشتودا ڕووبەڕووی ئاستەنگی بنەڕەتی دەبێتەوە کە پەیوەندییان بە نەبوونی ئاگایی لە سەرچاوە ڕاستەقینەکانی وڵاتەوە هەیە، بەهۆی پشتگوێخستنی درێژخایەن و دەرئەنجامی ئەو هەلومەرجە سەختەی کە ئەو وڵاتانە بە درێژایی قۆناغەکانی کۆلۆنیالیزم و دواکەوتوویی تێیدا ژیاون.

2-**گشتگیری:** ئەم پرەنسیپە بە واتای داڕشتنی پلانی هەمەلایەنەیە بە بێ پێشێلکردنی بنەمای هاوسەنگی جوگرافی کە لە کۆمەڵگەدا هەن، پلاندانان لایەنەکانی گەشەسەندنی ئابووری و کۆمەڵایەتی پێکەوە دەگرێتەوە، و تەنیا لە پرۆژەی تایبەت وەک فراوانکردنی ناوچەیەکی کشتوکاڵیدا یان زیادکردنی بەرهەمی پیشەسازی سنووردار نییە. ئەم پرەنسیپە بە گرنگترین بنەمای پلاندانانی گەشەپێدان دادەنرێت، بەو پێیەی لە کاتی گەشەپێدانی پلانەکەدا، دەبێت لایەنە کۆمەڵایەتی، کولتووری، تەندروستی، کات بەسەربردن، خێزانی، ئایینی و لایەنەکانی دیکەی ژیانی کۆمەڵایەتی لەخۆبگرێت بەهۆی پێکەوەگرێدان و پاڵپشتی پیشەییەکانیانەوە.

لە جێبەجێکردنی ئەم بنەمایەدا، پلاندانانی کۆمەڵایەتی دەبێت بەشێکی دانەبڕاو بێت لە پلاندانانی ئابووری و پلاندانانی شار و هەموو جۆرەکانی تری پلاندانان، بەڵکو پێویستە لایەنە کۆمەڵایەتییەکان لەگەڵ جۆرێکی دیکەدا تێکەڵ بکرێت، بە لەبەرچاوگرتنی ئەوەی کە هەموو ئەم جۆرە پلاندانانە توخمە یەکگرتوو و کارلێککەرەکانە.

لەخۆگرتنەکە بریتییە لە:

- گشتگیری پیشەیی: ئەمەش واتە پلانەکە گشتگیرە بۆ ئەو پسپۆرییە جۆراوجۆرانەی کە پەیوەندییان بە پلانەکەوە هەیە.
- هەمەلایەنەی ناوچەیی (جوگرافی) : ئەمەش بەو مانایەیە کە پلانەکە هەمەلایەنەیە بۆ هەموو ناوچەکانی کۆمەڵگە، بە لەبەرچاوگرتنی ئەوەی کە هەموو پێکهاتەیەکی ناوخۆیی بەشێکی دانەبڕاوە لە کۆمەڵگەی گەورەتر.

ئەگەر ئەم پرەنسیپە واتا بنەمای گشتگیری جێبەجێ نەکرێت!!

گومانی تێدا نییە کە ناهاوسەنگی لە گەشەی ئابووری ناوچە جوگرافییەکان کێشەی خۆی هەیە، هەروەک چۆن لە هەندێک وڵاتدا هەیە کە ناهاوسەنگییەکی وایان هەبووە، وەک ئەوەی لە باکووردا دەیدۆزینەوە کە جیاوازە لە باشوور، یان ڕۆژئاوا ، کە جیاوازە لە ڕۆژهەڵات، لە هەندێک وڵاتی وەک ئیتاڵیا، ئەمریکا، و هەندێکی تر، کە چەندین کێشەی لێکەوتەوە لە ئەنجامدا ئەم ناهاوسەنگییە تەندروستی، نیشتەجێبوون، گواستنەوە، و کۆچبەری دەگرێتەوە جگە لەم کێشانە، شکستهێنان لە پەسەندکردنی بنەمای گشتگیری ئاماژەیە بۆ جێبەجێنەکردنی ئەو دادپەروەرییە کۆمەڵایەتی و ئابوورییەی کە وڵاتان بەدوایدا دەگەڕێن بۆ منداڵەکانیان، بەو پێیەی وا دەکات خەڵکی یەک نەتەوە لە ئاستی جیاوازدا بژین، بەتایبەتی کە هەموو تاکەکان یەک ڕێژەی باج و هەمان ڕسوماتیان لەسەرە.

3-**بنەمای یەکگرتوویی**: واتە پێویستی یەکخستنی چالاکییە جیاواز و بەیەکەوە گرێدراوەکان دەبێت پلانەکە یەکبخرێت بۆ ئەوەی پلانێکی نیشتمانی بۆ پێشکەوتنی کۆمەڵایەتی و ئابووری بەرهەمبهێنرێت. بۆ نموونە لە ڕوانگەی پیشەسازییەوە، ئەگەر پلاندانەر بیەوێت کارگەیەک لە ناوچەیەکی دیاریکراودا دابمەزرێنێت، تەنها سەیری تێکەڵکردنی پلانەکە ناکات بۆ چالاکییە ئابوورییەکان، بەڵکو پەیوەندی نێوان کارگەکە و هەبوونیش لەبەرچاو دەگرێت دامەزراوە ئابوورییەکان لە کۆمەڵگەدا، واتە یەکگرتنی چالاکییە جۆراوجۆرەکانی ناو کۆمەڵگە هەیە، و پێویستی ئەم تێکەڵبوونە لە نێوان دامەزراوە پیشەسازییەکان و دامەزراوە کۆمەڵایەتییەکانی دیکە یارمەتیدەر دەبن لە دروستکردنی هەلومەرجی سەرکەوتووی کارکردن، بە لەبەرچاوگرتنی ئاسوودەیی کرێکاران لە کارگەکەدا لە ئەنجامی ئەم یەکگرتنە. بەم شێوەیە دەتوانرێت بڵێین یەکخستنی پلاندانان لەسەر بنەمای جیاکردنەوەی چالاکییە جیاوازەکان یان لەسەر بنەمای تێکەڵکردنی میکانیکی لە نێوان پرۆژەکاندا نییە، بەڵکو بە مانای تێکەڵکردنی کیمیایی ئەم پرۆژە پیشەسازی و کۆمەڵایەتیانە بۆ یەک چوارچێوی و فەلسەفەی کۆمەڵگە.

4- **بنەمای هەماهەنگی**: هەماهەنگی یەکێکە لە بنەما سەرەکییەکانی پلاندانان، بەجۆرێک کە بەشە جیاوازەکانی پلانەکە دەستەیەکی یەکگرتوو و لۆژیکی یەکگرتوو پێکدەهێنن ئەم هەماهەنگییە لە دوو ئاستدا بەدەست دێت:

- هەماهەنگی نێوان ئامانجەکان واتە ئامانجەکانی پلانەکە.
- هەماهەنگیکردنی ئامراز و ڕێکارەکانی پێویست بۆ جێبەجێکردنی پلانەکە و ئەگەری گەیشتن بە ئامانجەکانی.

لە ڕووی هەماهەنگی نێوان ئامانجەکانی پلانەکەوە، بۆمان دەردەکەوێت کە هەر پلانێک ئامانجی بنەڕەتی و لاوەکی هەیە، هەروەها ئامانجی ستراتیژی و تاکتیکی هەیە ئەمەش پێویستی بە هەماهەنگی نێوان ئەم ئامانجانە هەیە بۆ ئەوەی هیچ دووبارەبوونەوە و سەریەککەوتن و یەکتربڕینێک لە نێوان ئەم ئامانجانەدا نەبێت.

سەبارەت بە هەماهەنگی نێوان ئامراز و ڕێکار و سیاسەتە پێویستەکان بۆ جێبەجێکردن، هەماهەنگی زۆر پێویستە، چونکە چەندین ئامراز و ڕێکار دەبێتە هۆی پارچەپارچەبوونی هەوڵەکان و زیادبوونی تێچوون و هەوڵەکان هەماهەنگی لە نێوان ئەم لایەنانەدا پێویستە بە مەرجێک یەک ئامانج هەبێت. بۆ نموونە سەبارەت بە گەشەپێدانی کولتووری، ڕۆڵی ڕۆژنامە و گۆڤار و کتێبی کولتووری هەیە، هەروەها ڕۆڵی ڕادیۆ و تەلەفزیۆن هەیە، هەروەها ڕۆڵی هونەرە جوانەکان، مۆزەخانەکان، پێشانگاکان، و ئەوانی دیکەش لە ڕووی هەماهەنگییەوە ئامانج و ئامرازەکان پێویستە، بۆ ئەوەی لە هەمان کاتدا چەندایەتی و جۆرایەتی و ئەو گروپە جەماوەرییانەی کە ئەم ئامرازانە ئاراستەیان دەکرێت، جگە لە لەبەرچاوگرتنی کاتی گونجاو بۆ هەر دۆخێکی تایبەت.

5-**بنەمای نەرم و نیانی:** کۆمەڵگەکان بەردەوام لە گۆڕاندان، ئەوەی لە کاتێکی دیاریکراودا قبوڵکراوە، ڕەنگە لە کاتێکی دیکەدا قبوڵکراو نەبێت، هەروەها ئەوەی لە شوێنێکدا ڕەوایە لە شوێنێکی دیکەدا ڕەوا نەبێت، لێرەدا نەرم و نیانی گرنگە، واتە لە کاتی گەشەپێدانی پلانەکەدا، ئەگەری گۆڕانکاری دەبێت پرۆژەکانی تاکە چالاکی بە شێوەیەک لەبەرچاو بگیرێت کە کاریگەری لەسەر ئامانجە گشتییەکانی ئەم چالاکییە نەبێت.

سەرکەوتنی جێبەجێکردنی پلانەکە بەندە بەوەی کە پلانە زۆر نەرم و نیانە، بەو پێیەی لە قۆناغە جیاجیاکاندا ئاسانکاری بۆ جێبەجێکردن دەکات هاوکات یارمەتیدەرە بۆ چارەسەرکردنی هەموو ئەو کێشە و ئاستەنگانەی کە لە کاتی گەشەپێدانی پلانەکەدا لەبەرچاو نەگیراون بەبێ ئەوەی خەرجی ناپێویستیان لێبکەوێتەوە، بە مەبەستی بەردەوامبوون لە هەنگاونان بەرەو ئامانجێکی دیاریکراو سەرەڕای گۆڕانکارییەکە لە بارودۆخی دەوروبەردا، ئەمە بەو مانایەیە کە پلانی هەر پرۆژەیەک یان بەرنامەیەک دەبێت بەدیلێکی پێویستی هەبێت کە بتوانێت ڕووبەڕووی ئەو بارودۆخە نائاساییانە ببێتەوە، بەو پێیەی پلاندانان لەسەر بنەمای پێشبینیکردنی بارودۆخی داهاتووە.

6-**بنەمای پابەندی:** پلان بەرنامەیەکی کارە کە هەموو یەکە بەرهەمهێنەرەکان لەسەر ئاستی پلاندانانی نیشتمانی و هەموو تاکەکانی کۆمەڵگە لەسەر ئاستی پلاندانانی نیشتمانی پابەندن پێیەوە بەبێ پابەندبوون، ناتوانرێت کەمترین ئاستی جێبەجێکردنی پلانەکە دابین بکرێت. پابەندبوون بە یەکێک لە تایبەتمەندییەکانی پلاندانانی ناوەندی دادەنرێت، کە جیاوازە لە پلاندانانی ئاماژەپێکراو، بەو پێیەی پلانی ئاماژەپێدراو جەخت لەسەر دانانی نیشاندەری گشتی دەکاتەوە کە ڕێنماییکار دادەنرێت بۆ کەرتی تایبەت لە بڕیاردان لەسەر سیاسەتەکەی بەبێ ئەوەی پابەندی بکات بە پەیڕەوکردنی سیاسەتێکی دیاریکراو. لەو وڵاتانەی کە پلانی گشتگیر دەگرنەبەر، نەریتی ئەوە بووە کە یاسایەک دەربکەن بۆ ئەوەی پلانەکە پێگەی پابەندبوونی خۆی پێبدرێت.

7-**ناوەندگەرایی (پلاندانانی مەرکەزی و جێبەجێکردنی لامەرکەزی):** بە مەرکەزیکردنی پلاندانان بەو مانایەیە کە دەزگای پلاندانانی ناوەندی بڕیارە سەرەتاییەکان لە گەشەپێدانی پلانەکەدا وەردەگرێت، بەڵام سەبارەت بە جێبەجێکردن، بوارێکی گەورە بۆ یەکەکانی بەرهەمهێنان بەجێدەهێڵێت و مەودای ئەو ئازادییەی کە پێیان دراوە بۆ کارکردن فراوانتر دەکات بەو مانایەیە کە یەکەکانی بەرهەمهێنان بەشدار نین لە داڕشتن و بڕیاردانی پلاندانان، بەڵام دەسەڵاتی بڕیاردان پلانی کۆتایی لە دەسەڵاتی پلاندانانی ناوەندیدایە. هۆکاری ئەمەش ئەوەیە کە دەسەڵاتی ناوەندی پلاندانان ئەو دەسەڵاتەیە کە دەتوانێت ڕاستییەکان و وێنەی گشتی ئابووری نیشتمانی بە گشتی بخاتەڕوو، لەکاتێکدا ئەمە بۆ ئاستەکانی دیکە بەردەست نییە.

لە وڵاتانی تازەپێگەیشتودا کە لە سەرەتای پرۆسەی گەشەپێداندان، دەبێت پلەی ناوەندگەرایی لە بڕیارداندا زیاد بکات بەهۆی نەبوونی شارەزایی و توانای کارگێڕی لە هەموو ئاستەکاندا بۆ پلاندانان بۆ بڕیاردان و تەنانەت باوەڕبوون بە پرۆسەی پلاندانان بەگشتی ناوەندگەرایی لەم وڵاتانەدا بە مانای پابەندنەکردنی یەکەکانی بەرهەمهێنان نییە بۆ داڕشتنی بڕیارەکە، بەڵکو لەسەر بە پێچەوانەوە، بۆ دڵنیابوون لە واقیعی و یەکدەنگی پلانەکە، ئەم یەکانە دەبێت لە زۆر لایەندا بەشداربن، بەڵکو پرسە بنەڕەتییەکان ، وەک دانانی ئامانج، دانانی ئەولەویەت، خەرجکردن و هتد، دەبێت لە دەستی دەسەڵاتی ناوەندیدا بمێنێتەوە.

8-**بنەمای بەردەوامی:** یەکێک لە گرنگترین بنەما بنەڕەتییەکان لە پلاندانانادا بنەمای بەردەوامی و نوێبوونەوەیە و ئەم بەردەوامییەش دەتوانێت بە دوو ئاراستە خۆی دەرببڕێت:

یەکەم: لە کاتی داڕشتنی پلان، چ کورتخایەن بێت یان درێژخایەن، دەبێت بەردەوامی پلانەکان هەبێت، بۆ ئەوەی هەر پلانێک تەواوکەری ئەویتر بێت و پلەی گەشەکردنی زیاتر پشتڕاست بکاتەوە، بۆ ئەوەی چەرخی کۆمەڵگە بەرەو پێشەوە بڕوات. ئەمەش گرنگترین ئامانجی پلاندانانە، بەو پێیەی کۆمەڵگەکان لە دۆخێکی

دیاریکراودا ناوەستن، بەڵکو بەردەوام لە گۆڕاندان و ئەم گۆڕانکارییە پێویستی بە بەردەوامیی پلانەکە و درێژەدان بە ئامانجەکە هەیە بۆ ئەوەی کۆمەڵگە نەوەستێت یان نەکەوێتە دواوە.
دووەم - بەردەوامیی بە مانایەکی تر دەربڕدرێت، ئەویش ئەوەیە کە پلانەکە خۆی بە بەردەوامی تایبەتمەندە، واتە قۆناغی جێبەجێکردن درێژەپێدەری قۆناغی ئامادەکردنی پلانە، دواتر قۆناغی جێبەجێکردن قۆناغی هەڵسەنگاندنی پلان و بەدواداچوون بەدوای خۆیدا دێنێت، ئەوەی دووەمیان پلانی کورتخایەن لەناو هەریەکەیاندا لەخۆدەگرێت هەروەها لە کاتی جێبەجێکردنی پلانی یەکەمدا، دەبێت بیر لە تۆوی پلانی داهاتوو بکرێتەوە.

باسی سێیەم: قۆناغەکانی پلاندانانی کۆمەڵایەتی:
توێژەران جیاوازن لە دیاریکردنی قۆناغەکانی ئامادەکردنی پلان، هەندێکیان بە حەوت قۆناغ دیاریدەکەن، هەندێکیشیان بە کەمتر لەوە کورتی دەکەنەوە بەم شێوەیەی خوارەوە:
1. دانانی ئامانج.
2. ئامادەکردنی پلان.
4. جێبەجێکردن.
5. بەدواداچوون.
6. هەڵسەنگاندن.

قۆناغەکانی پلاندانانی کۆمەڵایەتی هەندێک لە بیرمەندان پێیان وایە کە ئامادەکاری بۆ پلاندانان قۆناغێکە پێش خودی پرۆسەی پلاندانانە، بەڵام ئەم قۆناغە لە دڵی پرۆسەی پلاندانان بە جەوهەری دادەنرێت لە ڕاستیدا زۆر لایەنی ئەو کەموکوڕیانەی کە ڕەنگە لە کاتی جێبەجێکردندا دەربکەون بۆ ئەو کەم و کوڕیانە لە قۆناغی ئامادەکاریدا دەگەڕێتەوە، بەهۆی پشتگوێخستنی هەندێک ڕەچاوکردنی گرنگ لەم قۆناغەدا.
- **سەبارەت بە قۆناغی دیاریکردنی ئامانجەکانی پلانەکە:** لە دانانی ئامانجەکانی پلانەکەدا، دەبێت ئەو ئامانجە گشتیانەی کە لە سیاسەتی کۆمەڵایەتی یان دەستووری پەسەندکراوی دەوڵەتدا دیاریکراون، لەبەرچاو بگیرێن، چونکە دەتوانرێت ئەم ئامانجانە وەربگێڕدرێن بۆ ئامانجی ورد و بەشەکی.
- **ئامادەکردنی پلانەکە پێویستی بەم شتانەی خوارەوە هەیە:**
- لێکۆڵینەوە و شیکردنەوەی واقیعی ئێستای کۆمەڵگە بۆ ئەوەی دیاری بکرێت کە تا چەند لەگەڵ ئامانجە گشتیەکان دەگونجێت.
- دیاریکردنی ئامانجی تایبەت بۆ پلانەکە لە ژێر ڕۆشنایی توێژینەوەکانی پێشوو و فراوانکردنی داهاتوو.
سەبارەت بە توێژینەوە و شیکردنەوەی واقیع، قۆناغی کۆکردنەوەی داتای بنەڕەتییە بۆ هەر ئۆرگانێکی پلاندانان کە هێشتا پلەیەکی پێویستی شارەزایی لە لایەنە جۆراوجۆرەکانی هەلومەرجی کۆمەڵایەتی و ئابووری و سیاسی کۆمەڵگەدا نییە، کە لە ژێر ڕۆشنایی ئەودا دەتوانرێت ئامانجە گشتییەکانی پلانەکە دابڕێژرێت.
لەم قۆناغەدا مرۆڤ دەتوانێت پشت بە تۆمارە ئامارییەکان ببەستێت یان توێژینەوەی کۆمەڵایەتی و لێکۆڵینەوە ئەنجام بدات بۆ ئەوەی بە بەڵگە هەندێک زانیاری بخاتەڕوو کە ڕوون نین یان بەس نین لە تۆمارەکاندا.
گرنگترین ئاماری پێویست لەم قۆناغەدا بریتین لە:
- ئاماری دانیشتووان - لەسەر تەمەن، ڕەگەز، باری شارستانی و پەروەردەیی و هتد.
- ئاماری لەدایکبوون و مردن.
- ئاماری هێزی کار.

- ئاماری تەندروستی.
- ئاماری پەروەردە.
- ئاماری خزمەتگوزارییە کۆمەڵایەتییەکان.

بەردەستبوونی ئەم جۆرە ئامارانە و ئامارەکانی دیکە دەتوانێت وێنەیەکی ڕاستگۆیانە لە بارودۆخی کۆمەڵگەکە بدات و پێداویستییەکانی دەستنیشان بکات، کە لە ژێر ڕۆشناییدا دەتوانرێت ئامانجە گشتییەکانی پرۆسەی پلاندانان دیاری بکرێت.

دیزاینی پلان:

پلانەکە دەتوانرێت بە دوو شێوە دابڕێژرێت:

یەکەم: گەشەپێدانی پلانەکە لە سەرەوە تا ئاستی ناوخۆیی: واتە کاتێک پلانەکان لە ئاستی ناوەندیدا دادەڕێژرێن بەبێ ئەوەی ئاماژە بە بنکە بکرێت، ئەوا جۆرێک لە پلانی هەرێمی دادەڕێژرێت بۆ ئەوەی لەلایەن ئەو ئاستە جیاوازانە پەسەند بکرێت گومانی تێدا نییە کە تەرکیزکردن لەسەر ئەم نەخشەیە بەبێ ئاماژەدان بە بنکەکە دوورمان بخەنەوە لە دابینکردنی بناغە پێویستەکان بۆ پلاندانان لە چوارچێوەی هەمەلایەنە و یەکگرتن، چونکە بنەمای واقعی و هەمەلایەنە دەبێت یەکگرتن و نەرم و نیانە، هەر بۆیە چاکسازییەکان لە سەرەوە دێن و ڕەنگە درێژ نەبنەوە بۆ ڕەگ.

دووەم - پلانەکە لە بنکەوە بەدواوە بۆ دەزگاکانی پلاندانان داڕێژراوە، واتە پرۆسەی پلاندانان بە زنجیرەیەک ئەڵقە لە گوند و دامەزراوە و ڕێکخراوە جیاوازەکانییەوە دەست پێدەکات تا دەگاتە وەزارەتە پەیوەندیدارەکان لە ڕێگەی چەند ئەڵقەیی، پاشان وەزارەت بەپێی گرنگییەکەی ڕێکیان دەخات و دەیاننێرێت بۆ دەزگاکانی پلاندانان، کە ڕۆڵی هەماهەنگی و نەرمی دەگێڕن بۆ پێشخستنی بۆ ئۆرگانی سیاسی.

لە کاتی داڕشتنی پلانەکەدا دەبێت هەندێک بنەما لەبەرچاو بگیرێت:

1- دەستنیشانکردنی ئەو ڕەچاوکردنانەی کە کۆنترۆڵی دیزاینی پلانەکە دەکەن، کە بریتین لە:

- دەستنیشانکردنی کەرتی خزمەتگوزاری، کەرتی بەرهەمهێنان، و چالاکییەکانیان، چونکە پلاندانانی هەمەلایەنە ئەوەیە کە هەردوو کەرتەکە کۆدەکاتەوە و بەرەو گەشەسەندنی کۆمەڵایەتی و گەشەسەندنی ئابووریمان دەبات.
- خەمڵاندنی قەبارەی خواست - دەبێت بەیاننامەیەکی پێشبینیکراو بێت سەبارەت بە قەبارەی داواکاری کۆتایی بۆ هەردوو شێوەی بەکاربردن و وەبەرهێنان و بڕی زیادبوونی نێوان ساڵی بنەڕەتی (ساڵی پێش ساڵانی پلان) و ساڵانی پلانی جیاواز.
- توخمە مرۆییەکە: ئەمەش مانای ئەوەیە کە پلاندانەر دەبێت زانیاری پێویستی هەبێت سەبارەت بە کرێکاران و ئاستی لێهاتوویی و ڕاهێنانیان.
- سەرمایە - واتە ئەو پارەیەی کە پێویستە بۆ جێبەجێکردنی پرۆژە پێشنیار کراوەکان.

2- دیاریکردنی چوارچێوەی کاتی جێبەجێکردن - واتە دیاریکردنی ماوەی کاتی بۆ گەیشتن بە ئامانجە سەرەکییەکانی پلانەکە.

3- دیاریکردنی ئەو سێکتەرانەی پلانەکە دەیگرێتەوە - بۆ نموونە گرنگیدان بە پرۆژەی کشتوکاڵی، پرۆژەی ئاودێری، پرۆژەی پیشەسازی، گواستنەوە، نیشتەجێبوون، خزمەتگوزاری و هتد.

4- دیاریکردنی ئەو ئاستەی کە پلاندانان لە چوارچێوەیدا ئەنجام دەدرێت، واتە پلانەکە دەبێت جیاوازی بکات لە نێوان پرۆژە ناوخۆیی، ناوچەیی یان نیشتمانییەکان.

دیزاینی پلان: پلانەکە بەزۆری خۆی بە ئەنجام ناگەیەنێت، بەڵکو دەبێت جێبەجێ بکرێت و ئەگەر پلاندانان پرۆسەیەکی قورس بێت، ئەوا جێبەجێکردنی پلانەکان ئەرکێکی قورسترە، چونکە پلاندانان مامەڵە لەگەڵ چەمک و تیۆرییەکان دەکات یان لە چوارچێوەی گشتیدا، لەکاتێکدا جێبەجێکردن مامەڵە لەگەڵ ڕاستییەکان دەکات و لە چوارچێوەی ڕاستەقینە و واقیعیدا.

- **سەرکەوتنی جێبەجێکردنی هەر پلانێک بەندە بەمانەی خوارەوە:**

- ڕوونی ئامانجەکان، پەیوەندییان بە پێداویستییە ڕاستەقینەکانی خەڵکەوە، و ڕەچاوکردنی توانا بەردەستەکان.

- لێکۆڵینەوە لە ڕێکارەکانی جێبەجێکردن و دیاریکردنی ئەولەویەتەکان بەپێی ئەو شێوەی کە لە پلانەکەدا دیاری کراوە و لە چوارچێوەی کاتی دیاریکراودا.

- دابەشکردنی کار، دابەشکردنی لێهاتووییەکان، و دابەشکردنی ئەو پرۆژانەی کە دەتوانرێت لەلایەن دەزگا ناوەندییەکانەوە ئەنجام بدرێت، ئەو پرۆژانەی کە دەتوانرێت لەلایەن دەزگا جێبەجێکارییە ناوخۆییەکانەوە جێبەجێ بکرێن، هەروەها ئەو پرۆژانەی کە دەتوانرێت لەلایەن ئەوانەوە جێبەجێ بکرێن.

- گەیشتن بە هاوکاری و بەشداری لە نێوان ئاستە جیاوازەکاندا، لە ڕووی دارایی و دابینکردنی شارەزایی و دروستکردنی هەلومەرجی گونجاو بۆ کارکردن.

- دیاریکردنی شێوازی جێبەجێکردن، کە بەزۆری لە دیزاینکردندا مەرکەزییە و لە جێبەجێکردنیدا لامەرکەزیدا لەو وڵاتانەی کە پلانی گشتگیر دەگرنەبەر.

- **بەدواداچوون:** سەرکەوتنی پلانەکانی گەشەپێدان پێویستی بە دەستنیشانکردنی پێشکەوتنی کارەکان و ڕەوتەکانی و ڕێژەی ئەدای کارکردن هەیە، بۆ دڵنیابوون لەوەی کە پرۆژەکان بەپێی کات و تێچووی دیاریکراو جێبەجێ دەکرێن، هەروەها دەرخستنی لاوازی و کەموکوڕییەکانی جێبەجێکردنی پرۆژەکانە، بۆیە پێویستە بەدواداچوون بکرێت لەسەر ڕادەی پێشکەوتنی ڕێکارەکانی جێبەجێکردن لە قۆناغە سەرەتاکانی جێبەجێکردنی پلانەکە.

- **هەڵسەنگاندن:** هەڵسەنگاندن بەم شێوەیە پێناسە دەکرێت (ئامرازێک یان شێوازێکی زانستییە کە ئامانج لێی ئاشکراکردنی ڕاستییەکانە سەبارەت بە کاریگەریی کۆی یان بەشەکی بەرنامەی گەشەپێدانی کۆمەڵایەتی یان ئابووری لەسەر هەردوو ئاستی نیشتمانی و ناوخۆیی). بەم پێیە ئەم هەڵسەنگاندنە بۆ پێوانەکردنی ڕادەی سەرکەوتن یان شکستی بەرنامە، پرۆژە، یان پلانەکەیە لە گەیشتن بە ئامانجە دیاریکراوەکانی، هەڵسەنگاندنی بەشدارییە ڕێژەییەکانی ئەو توخمە جیاوازانەی کە بەشدارییان لە گەشەپێدان و جێبەجێکردنی پلانەکەدا کردووە، هەروەها دیاریکردنی کاریگەرییەکانی ئامرازەکانی دەستێوەردانی پیشەیی بەکارهێنراون.

گرنگی هەڵسەنگاندن بەم شێوەیە ڕوون دەکرێتەوە:

1. دەستەبەرکردنی سەرکەوتنی بەرنامەکان لە گەیشتن بە ئامانجەکانیان لە ڕووی پلاندانان یان جێبەجێکردنەوە.
2. دیاریکردنی خاڵە لاوازەکان لە شوێنی کار و چۆنیەتی زاڵبوون بەسەریاندا.
3. زانینی ئەو هۆکارانەی کە یارمەتیدەر بوون بۆ گەیشتن بە ئامانجەکان یان کە ڕێگر بوون لە گەیشتن بە ئامانجەکان. لەکاتی پێویست کاتەکان ڕێکبخرێتەوە.
4. زانینی ئەنجامەکان و بەراوردکردنیان لەگەڵ ئەو ئاست و پێوەرانەی لە هەڵسەنگاندنەکەدا دانراون.

5. زیادکردنی ئەو ڕاسپاردانەی کە یارمەتیدەرن بۆ زیادکردنی کاریگەری چالاکییە جۆراوجۆرەکان، بەتایبەتی لەم پلانانەی خوارەوە: ئامانجەکان بۆ قۆناغی هەڵسەنگاندن دەتوانرێت سنووردار بکرێت بەمانەی خوارەوە:

a) ئامانجە جێبەجێکارییەکان: هەڵسەنگاندن بۆ ئاشکراکردنی لایەنەکانی بەهێزی یان لاوازی لە جێبەجێکردنی بەرنامە و پرۆژەکانی گەشەپێدان و لە دیاریکردنی سروشت و کەشوهەوای کارکردن لە ئۆرگانە جۆراوجۆرەکاندا بەسوودە، هەروەها بۆ دەستنیشانکردنی هەڵوێستی تاکەکان و ڕادەی قبوڵکردنیان بەسوودە ئەو خزمەتگوزارییانەی کە پێشکەشیان دەکرێت.

b) ئامانجە تیۆریەکان: هەڵسەنگاندن بەسوودە بۆ دەوڵەمەندکردنی زانست بە ڕاستی و تیۆرییەکانی پەیوەست بە گۆڕانی کۆمەڵایەتی و فاکتەر و ئاستەنگەکانی و سەرکردایەتیکردن و پەیوەندیکردن و کارکردن لەگەڵ تاک و گروپ و کۆمەڵگە.

هەڵسەنگاندنەکە بەپێی ئەم پۆلانە پۆلێن دەکرێت:

1. بە پێی ماوەی (ڕۆژانە، مانگانە، ساڵانە).
2. بەپێی مەودای کارکردن (بەشی، گشتی، کاتی، کۆتایی).

ئەو بەربەستانە یان ئەو دژوارییانەی کە ڕووبەڕووی پرۆسەی هەڵسەنگاندن دەبنەوە بریتین لە:

1. وردی ئەو زانیاریانەی کە دەدرێت بە ئامێرەکانی هەڵسەنگاندن.
2. هۆکارە کەڵەکەبووەکان بۆ شکستی پلانەکە و سەختی دەستنیشانکردنیان.
3. کەمتەرخەمی.
4. نەزانینی یان دەرئەنجامی نەبوونی هۆشیاری پلاندانان، جا لە نێو ئەوانەی لە بواری پلاندانان کاردەکەن یان ئەوانەی سوودی لێ وەردەگرن.
5. لەدەستدانی متمانە و هاوکاری نێوان دەزگاکانی بەرپرسیار لە هەڵسەنگاندنی بەشەکی یان کۆی گشتی و دەزگا جێبەجێکارەکان لە ئاستە جیاوازەکاندا.

باسی چوارەم: کێشەکانی پلاندانانی کۆمەڵایەتی

کێشەکانی پلاندانانی کۆمەڵایەتی لە وڵاتانی تازەپێگەیشتودا وەک وڵاتانی پێشکەوتوو نییە ئەمە بەو مانایە نییە کە وڵاتانی پێشکەوتوو کێشەی پلاندانانیان نییە، بەڵکو کێشەیان هەیە، بەڵکو هەر وڵاتێک کێشەی تایبەتی خۆی هەیە کە پەیوەندی بە تاک و دەزگاکانی پلاندانانەوە هەیە.

گرنگترین کێشەکان بریتیین لە:

1. پشت بەستن بە مۆدێلی هاوردەکراو.
2. ڕوون نەبوونی ئەو ئامانجانەی کە پلانەکە هەوڵی جێبەجێکردنی دەدات.
3. سەیرکردنی هەڵسەنگاندن وەک تەڵەیەک بۆ دۆزینەوەی هەڵەکان هیچیتر نییە.

4- نەبوونی پێوەر بۆ هەڵسەنگاندن، کە بە هۆشیارییەوە ئەنجام بدرێت.

5. دەستنیشان نەکردنی ئەولەویەتەکان لە ژێر ڕۆشنایی سەرچاوە و تواناکان.
6. نەبوونی پێوەرە زانستییەکان کە توێژینەوەی باشیان لەسەر کرابێت بۆ دیاریکردنی ئەولەویەتەکان.
7. گرنگی نەدان بە ژینگەی پلاندانان.

8. بۆشایی کولتووری.
9- نەبوونی پێوەر، ستاندارد، یان نموونەی زانستی بۆ دیاریکردنی ئاستی ئەدای کارکردن.
10. زیادبوونی ڕێژەی بەکاربردن.
11. بڵاونەبوونەوەی هۆشیاری پلاندانان لەسەر ئاستی تاک و گروپ.
12. نەبوونی متمانە لە نێوان سودمەندانی پلانەکە و ئەوانەی بەرپرسی جێبەجێکردنی پلانەکەن.
13. سەختی لە ئەنجامدانی توێژینەوەی زانستی.
14- کێشەی لەدەستدانی مرۆڤ.
15. پشتگوێخستنی سەرچاوە مرۆییەکان.
16. حەز نەکردن بۆ ڕاهێنان.

بەشی چوارەم/ شێواز و ئاستەکان پلاندانانی کۆمەڵایەتی:

باسی یەکەم: شێوازەکانی پلاندانانی کۆمەڵایەتی

1. کۆمەڵێک شێوازی خۆپاراستنە: لە ڕێگەیەوە خۆمان لە کەوتنە ناو کێشە و دژواری بەدوور دەگرین، هەروەها خۆمان لە تێچووی پێویستیش بۆ چارەسەرکردنی ڕزگار دەکەین.
2. کۆمەڵێک شێوازی چارەسەرییە: کاتێک کێشەیەک ڕوودەدات و ڕۆڵی پلاندانان لێرەدا لە چارەسەرکردن یان ڕاستکردنەوەی ئەو لادانەدا بەدەردەکەوێت و دەتوانرێت ئەم شێوازە چاکسازییە لە بواری بەرەنگاربوونەوەی تاوانەکاندا بەکاربهێنرێت.
3. کۆمەڵێک شێوازی جێگرەوە: کۆمەڵگە پەنای بۆ دەبات کاتێک شێوازەکانی پێشوو شکست دەهێنن و ئەم شێوازانە ئامانجیان زیادکردنی ئەدای کارکردن و بەرهەمهێنان و جۆرایەتییە تا ئەوپەڕی توانایە.

باسی دووەم: ئاستەکانی پلاندانانی کۆمەڵایەتی

پلاندانان دەتوانرێت لە ڕووی ئاستی جوگرافیایەوە دابەش بکرێت بەسەر پێنج ئاستدا:

1. ئاستی جیهانی یان نێودەوڵەتی: کە لەلایەن نەتەوە یەکگرتووەکان و ڕێکخراوە جۆراوجۆرەکانییەوە ئەنجام دەدرێت.
2. ئاستی نیشتمانی: کە لەسەر ئاستی هەموو وڵات ڕوودەدات.
3. ئاستی هەرێمایەتی: کە لەسەر ئاستی هەرێم یان کۆمەڵێک قایمقامیەت کە هەلومەرجیان هاوشێوەیە، ڕوودەدات.
4. ئاستی ناوخۆیی: کە لەسەر ئاستی شار ڕوودەدات.
5. ئاستی پرۆژە: پەیوەندی بە پلانی کارگێڕی ڕێکخراوێک یان پرۆژەیەکەوە هەیە.

* بۆ ئەوەی گەشەسەندنی هەمەلایەنە لە هەر وڵاتێکی تازەپێگەیشتودا بەدەست بهێنرێت، پێویستە ئەم ئاستانەی خوارەوەی پلاندانان لەبەردەستدا بن:

1. پلاندانان لەسەر ئاستی نیشتمانی.
2. پلاندانان لەسەر ئاستی هەرێم.
3. پلاندانان لەسەر ئاستی ناوخۆیی.

بەشی پێنجەم/ ئامانجەکانی پلاندانان لە خزمەتگوزاری کۆمەڵایەتیدا:

❖ ئامانجی گشتی پلاندانان لە خزمەتگوزاری کۆمەڵایەتیدا:

ئامانجی گشتی پلاندانان بریتییە لە گەیشتن بەو ئامانجانەی کە کۆمەڵگە ئارەزووی دەکات بۆ گەشەپێدانی تەواو، لە ڕوانگەیەکی کردەیی، پلاندانانی کۆمەڵایەتی دەبێت ئامانجەکانی پەیوەست بە ژیانی مرۆڤەکان بێت، لەوانەش کار و مووچەی گونجاو، کە سەقامگیری دارایی بەدەست دەهێنێت و دابینکردنی خۆراک، جلوبەرگ، خزمەتگوزاری تەندروستی، دابینکردنی. پەروەردەی گونجاو، و کات بەسەربردن و کولتوور، ڕێسای کارایی و دادپەروەری، ڕەخساندنی دەرفەت بۆ هاولاتیان بۆ بنیاتنانی کۆمەڵگەکەیان، و دروستکردنی سەقامگیری و ئاسایش لە ژیانیاندا.

❖ ئامانجەکانی پلاندانان لە خزمەتگوزاری کۆمەڵایەتیدا:

• ئامانجی یەکەم: پلاندانان یارمەتی پیشەی خزمەتگوزاری کۆمەڵایەتی دەدات بۆ کۆکردنەوە و ڕێکخستنی هەوڵەکانی توێژەرانی کۆمەڵایەتی لە شوێنە جیاوازەکانیان لە پێناو گەیشتن بە ئامانجە گشتییە کۆمەڵایەتییەکان.

• ئامانجی دووەم: پلاندانان یارمەتی پسپۆڕانی خزمەتگوزاری کۆمەڵایەتی دەدات دەزگاکانی خزمەتگوزاری کۆمەڵایەتی، ڕێکخراوەکان و دامەزراوەکان بەیەکەوە ببەستنەوە بەو ئامانجانەی کە کۆمەڵگە بەشداری دەکات لە گەیشتنیان، هەروەها ئەولەویەتەکان بۆ پلان و بەرنامە و پرۆژەکان دادەنێت کە ئامانجەکانی کۆمەڵگە بەدەستدەهێنن بۆ ئەوەی ئەم دەزگایانە لە ڕووی کۆمەڵایەتییەوە کاریگەر بن.

• ئامانجی سێیەم: دوورکەوتنەوە لە هەڵەکردن لە ئەنجامی گۆڕانی کۆمەڵایەتی خۆبەخۆ، بێ ئاڕاستە، بێ پلان، یان بێ پلان، یان ونبوون لە پلانی دژبەیەک و دژبەیەکدا کە لەسەر بنەمای زانستی دروست پەرەی پێنەدراوە.

• ئامانجی چوارەم: لە ڕێگەی پلاندانان و هەماهەنگی و یەکخستنی نێوان هەموو بەرنامە و پرۆژەکانی گەشەپێدانی ئابووری و کۆمەڵایەتی، لە پێناو گەیشتن بە ئامانجە کۆمەڵایەتییەکان کە پلاندانەری کۆمەڵایەتی هەوڵی بەدەستهێنانی دەدات، لە ڕێگەی کارەکانییەوە لە بوارەکانی چاودێری کۆمەڵایەتیدا بەدەست دێت.

• ئامانجی پێنجەم: لە ڕێگەی پلاندانانی کۆمەڵایەتییەوە، زۆرترین ئاستی هاوکاری لە نێوان هەموو دەزگا و دامەزراوەکانی پەیوەندیدار بە چاودێری کۆمەڵایەتیدا بەدەست دێت، چونکە ئەم دەزگا فرەییەکان لە چوارچێوەی سیاسەتێکی دیاریکراو و ڕێککەوتوودا کاردەکەن.

• ئامانجی شەشەم: لە ڕێگەی پلاندانانەوە، دەتوانرێت وەبەرهێنانی گونجاو لە توانا و سەرچاوە مرۆیی و ماددی بخرێنە بەردەست، جا بۆ دامەزراوە کۆمەڵایەتییەکان بێت، کە توێژەری کۆمەڵایەتی کارەکانی تێدا پراکتیزە دەکات، یان بۆ کۆمەڵگە. بەم شێوەیە دەتوانرێت زۆرترین پێویستی تاکەکان تێر بکرێت، هەروەها چارەسەرکردنی کێشە سەرەکییەکانیان و بەدەستهێنانی بەرزترین ئاستی خۆشگوزەرانی کۆمەڵایەتییە بۆ ئەندامانی کۆمەڵگە.

• ئامانجی حەوتەم: پلاندانان پێداویستی و گرفتەکان دەستنیشان دەکات و یارمەتی ڕێکخستنیان دەدات بەپێی ئەولەویەتەکانیان، ئەمەش بەشدارە لە داڕشتنی پلانی گونجاو و چارەسەرکردنی کێشەکان بەپێی تواناکانی بەردەست یان کە دەتوانرێت لە ماوەی دیاریکراودا بخرێتە بەردەست پێش ئەوەی ڕوو بدەن، و بۆ ئەوەی نەکەوێتە ناویانەوە و ڕووبەڕوویان نەبێتەوە، و باشترین ڕێگاکان بۆ چارەسەرکردنی دابین بکەن.

پرسیارەکانی تایبەت بە بابەتی کۆرس:

پ1/ یەکێک لە پێناسەکانی پلاندانانی کۆمەڵایەتی باس بکە و ڕوونی بکەرەوە و شیکاری بکە؟

پ2/ پلان دانا لە ژیانی مرۆڤدا چییە؟

پ3/ گرنگی و قۆناغەکانی پلاندانانی کۆمەڵایەتی بە وردی ڕوون بکەرەوە؟

پ4/ ئامانج و بنەماکانی پلاندانانی کۆمەڵایەتی بژمێرە و باسیان بکە؟

پ5/ ئایا پلاندانان بۆئەوەی بگاتە ئامانجەکانی لە گواستنەوەی کۆمەڵگە بۆ دۆخێکی باشتر چی پێویستە؟

پ6/ ئەم ڕێکار و بڕیارانەی کە لە پرۆسەی پلان دانانی یەکگرتوو و ڕێکوپێکەوە پێویستن کامانەن؟

پ7/ هەڵسەنگاندنی جێگیر و هەڵسەنگاندنی جوڵاو چییە؟

پ8/ ئەگەر بنەمای گشتگیری جێبەجێ نەکرێت چی ڕوودەدات؟

پ9/ ئامانجی گشتی پلاندانان لە خزمەتگوزاری کۆمەڵایەتیدا چییە؟

پ10/ ئامانجەکانی پلاندانان لە خزمەتگوزاری کۆمەڵایەتیدا چین بیان ژمێرە؟

پ11/ پێناسەی لێهاتوویی و کاریگەری بکە و جیاوازی نێوانیان ڕوون بکەوە؟

سەرچاوەکان:

1.محمد عاطف غيث و محمد محمد على، التنمية الاجتماعية و التخطيط الثقافي، دار المعرفة الجامعية، 2015.

2.عبد الباسط محمد حسن، أصول البحث الاجتماعي، 1969.

3.حامد عمار، تقويم التنمية الاجتماعية، 1968.

4.محمد طلعت عيسى، أصول علم الاجتماع، 1962.

5.محمد دلف احمد الدليمي, جغرافية التنمية - مفاهيم - نظريات – تطبيق ،2022.

6.إبراهيم عبد الرحمن رجب، اتجاهات حديثة في الخدمة الاجتماعية، 1999.

7.جمال شحاته حبيب، الممارسة العامة منظور حديث في الخدمة الاجتماعية، 2008.

8.إبراهيم عبد الرحمن رجب، الخدمة الاجتماعية والعولمة وتحديات العصر، 2000.

9.أحمد محمد السنهوري، موسوعة منهج الممارسة العامة المتقدمة للخدمة الاجتماعية، 2007.

10.كرم عبد الراضي خليفة، التخطيط الاجتماعي وتنمية الموارد البشرية، 4 (1): 1-11، 2023. doi:10.21608/sjss.2023.282716.

11.فتحية مختار، علاقة التخطيط الاجتماعى بمهنة الخدمة الاجتماعية والسياسة الاجتماعية (دراسة مقالية)، 9 (1): 33-39، 2020. doi:10.21608/jaid.2020.121903.